

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

Qo'lyozma huquqida
UDK: 658.01:633.1(575.1)

Azimova Xurshida Mirsamadovna

KORXONALARNI BOSHQARISHDA XARAJATLAR BO'YICHA
ETAKCHILIK STRATEGIYASIDAN FOYDALANISHNI
TAKOMILLASHTIRISH

(Toshkent viloyati fermer xo'jaliklari misolida)

08.00.13 – «Menejment»

iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
darajasini olish uchun yozilgan

D I S S E R T A T S I Y A

Ilmiy rahbar:
i.f.d., prof. T.A. Akramov

TOSHKENT – 2024

MUNDARIJA

	KIRISH	3
I-BOB.	RAQOBAT SHAROITIDA KORXONADA XARAJATLARNI PASAYTIRISHDA ETAKCHILIK STAREGIYASINI ISHLAB CHIQISHNI NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI	12
1.1.	Raqobat muhitini shakllantirishda korxonada xarajatlarni minimallashtirish strategiyasini qo'llashning nazariy asoslari	12
1.2.	Korxonada ishlab chiqarish xarajatlarini boshqarishning iqtisodiy ahamiyati	22
1.3.	G'alla etishtirishni tashkil etishda qiymatlar zanjiri va xarajatlarga ta'sir etuvchi omillar	38
	Birinchi bob bo'yicha xulosa	50
II-BOB.	FERMER XO'JALIKLARIDA G'ALLA ETISHTIRISHNI TASHKIL ETISH VA ULARNING XARAJATLARI TAHLILI	52
2.1.	Respublikamizdagi fermer xo'jaliklarining rivojlanish tendensiyalari	52
2.2.	Fermer xo'jaliklarida g'alla etishtirishni tashkil etish xarajatlari holati tahlili	59
2.3.	Fermer xo'jaliklarida g'alla etishtirish xarajatlarini pasaytirish omillari tahlili	67
	Ikkinchi bob bo'yicha xulosa	76
III-BOB.	FERMER XO'JALIKLARIDA G'ALLA ETISHTIRISH XARAJATLARINI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	78
3.1.	Fermer xo'jaliklarida g'alla etishtirishni samarali tashkil etish yo'llari.....	78
3.2.	Fermer xo'jaliklarida xarajatlarni boshqarishda etakchilik strategiyasidan foydalanish modellari	90
3.3.	Fermer xo'jaligi rahbari etakchilik salohiyati va shaxsiy fazilatlarining bug'doy hosildorligiga ta'siri	99
	Uchinchi bob bo'yicha xulosa	111
	XULOSA	113
	FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI	116
	ILOVA	123

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahon iqtisodiyoti globallashtirib borgan sari muttasil oʻsib borayotgan dunyo aholisining oziq-ovqat va xoʻjalik mahsulotlariga boʻlgan talabini qondirish, sanoatda resurs tejamkorligini oshirish ahamiyati ham ortib boradi. Tabiiy resurslar cheklangani sari mamlakatlar va korxonalar oʻrtasida raqobat kuchayadi, bunday hollarda esa raqobat strategiyalarini ishlab chiqishga zarurat oshadi. Jahon bozorida bugʻdoyga talab muntazam ravishda jadallik bilan oʻsib, gʻalla dunyo ekin maydonlarining 14 foizni egalladi. «Dunyoda oziq-ovqat xavfsizligi muammolarining keskinlashuvi BMT Oziq-ovqat va qishloq xoʻjaligi tashkiloti (FAO) 2024 yil don mahsulotlari etishtirish hajmini 2 854 million tonna, 2023 yilga nisbatan 0,013 foizga (35 million tonna) oʻsishini, shundan bugʻdoy yetishtirish 789,0 million tonnani, 2023 yilga nisbatan 0,005 foizga (4 million tonna) oʻsishini prognoz qilgan».¹

Bugungi kunda jahonda raqobatning kuchayib borishi sharoitida korxonalarini boshqarishda xarajatlar boʻyicha yetakchilik strategiyalarini takomillashtirishga qaratilgan tadqiqotlar faol tarzda olib borilmoqda. Oziq-ovqat sanoati korxonalarida xarajatlar boʻyicha yetakchilik strategiyasi jihatlari, jumladan, mahsulot tannarxiga taʼsir etuvchi toʻgʻri va egri xarajatlar, ishchi-xodimlarni ragʻbatlantirish tizimi, shaffoflik va barqarorlikni oshirishning innovatsion yondashuvlari, korxonalar boshqaruv mexanizmlari tashkiliy-uslubiy asoslarini hamda xarajatlar boʻyicha yetakchilik strategiyasini yanada takomillashtirish, korxonalarini uzoq muddatli barqarorligi va muvaffaqiyatini taʼminlovchi qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirish bu boradagi tadqiqotlarning ustuvor yoʻnalishlaridan hisoblanadi.

Yangi Oʻzbekiston korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytirishga doir tadqiqotlar miqyosi soʻnggi yillarda kengaytirilmoqda. Oʻzbekiston iqtisodiyotini xalqaro bozorlarga uygʻunlashtirish jarayonida ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish zarurati dolzarb ahamiyat kasb etadi. Milliy

---

¹ <https://gantbpm.ru/realizatsiya-strategii-liderstva-po-zatratam/>

iqtisodiyotimizni xalqaro iqtisodiy munosabatlarga ochiqligi dunyo bozoriga kirib borishida mamlakatimizdagi mavjud korxonalar mahsulot tannarxini pasaytirish yoʻllarini izlashi zamon talabidir. Xarajatlar boʻyicha yetakchilik strategiyasini qoʻllanishi ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, boshqaruvni yanada takomillashtirish mahsulot tannarxini pasaytirishga imkon yaratadi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 1-fevraldagi PF-60-sonli «2022–2026 yillarga moʻljallangan yangi Oʻzbekistonning taraqqiyot strategiyasi toʻgʻrisida»gi, 2019-yil 17-iyundagi PF-5742-sonli «Qishloq xoʻjaligida er va suv resurslaridan samarali foydalanish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi farmonlari, 2023-yil 5-apreldagi PQ-113-sonli «2023-yilda qishloq xoʻjaligi mahsulotlari ishlab chiqarish va qayta ishlashni kengaytirish va qoʻllab-quvvatlashning qoʻshimcha chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi, 2020-yil 28-yanvardagi PQ-4575-sonli «Oʻzbekiston Respublikasi qishloq xoʻjaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga moʻljallangan strategiyasida belgilangan vazifalarni 2020-yilda amalga oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi, 2020-yil 6-martdagi PQ-4634-sonli «Gʻalla yetishtirish, xarid qilish va sotishga bozor tamoyillarini keng joriy etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi, 2021-yil 15-noyabr PQ-10-sonli «Gʻalla yetishtirish va sotishda erkin raqobatni taʼminlaydigan bozor tamoyillarini joriy etish toʻgʻrisida»gi, 2023-yil 23-fevraldagi PQ-69-sonli «Qishloq xoʻjaligida aholi bandligini oshirish va yer uchastkalaridan samarali foydalanish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi, Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 22-maydagi 312-sonli «Gʻalla yetishtiruvchi xoʻjaliklar va korxonalardan sotib olinadigan donni saqlash sohasidagi ayrim normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash toʻgʻrisida»gi qarorlari va boshqa meʼyoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yoʻnalishlariga mosligi. Dissertatsiya tadqiqoti Oʻzbekiston Respublikasi fan va texnologiyalar rivojlanishining I. «Demokratik va huquqiy jamiyatni maʼnaviy-